

Čin záslužný, leč nedokonalý

Josef Václav Sládek: *Básně I.* Praha, NLN 2004. 446 stran.

Josef Václav Sládek: *Básně II.* Praha, NLN 2004. 432 stran.

Josef Václav Sládek: *Básně III.* Praha, NLN 2005. 484 stran.

Josef Václav Sládek – jméno všem známé, jeho sbírky však, až na ojedinělé výjimky, běžnému čtenáři těžko dostupné. Tuto mezeru nyní zaceluje třísvazková edice Sládkova díla, kterou v rámci České knihovny vydalo Nakladatelství Lidové noviny (roku 1998 zde již vyšla Sládkova *Má Amerika*). Uspořádal ji Milan Jankovič, edičně připravila Milada Chlíbcová, oba společně zpracovali Komentář a Vysvětlivky – alespoň podle tiráže. Pod Komentářem se ve všech třech svazcích objevuje pouze zkratka M. J., M. Ch. nacházíme pod Ediční poznámkou. Vydavatelský záznam třetího svazku pak v rozporu s tiráží tvrdí, že autorkami Komentáře a Vysvětlivek jsou Zdeňka Nováková a Milada Chlíbcová. Soupis Česká knihovna – vydané svazky, který je součástí rozhovoru s Jiřím Holým a Věrou Menclovou („Honíme několik zajíců současně“, *Host* 2006/6, s. 45–47), uvádí u všech svazků jako autora Komentáře pouze Milana Jankoviče.

Vydavatelé se rozhodli vyjít z dvousvazkových Sládkových *Spisů básnických*, jak je uspořádal a upravil sám autor a roku 1907 vydal J. Otto, a z *Dvou knih veršů*, kterými své dílo básník završil o dva roky později u téhož nakladatele – tedy z vydání poslední ruky. Chtěli Sládkovu poezii vydat „znovu jako celek, redukovaný [...] pouze o sbírky ohlasové a dětské“ (I/337). Věra Menclová se ve zmíněném rozhovoru pro časopis *Host* pochlubila: „Velmi hrdí jsme na Sládka. Ve třech svazcích je kritické vydání úplného básnického díla na trhu vlastně poprvé.“ Mělo-li tedy skutečně jít o vydání úplného básnického díla, neexistuje omluva pro vynechání kteréhokoli cyklu. Redukovaný celek není celek.

Proč se tedy nevydává skutečně celé dílo? O možných ekonomických důvodech bych mohl jen spekulovat, podívejme se raději, jak je tento fakt zdůvodněn v posuzovaných knihách. Absence dětské poezie je vysvětlena tím, že v minulosti „vycházela poměrně často“ (II/377–378) a že jde o samostatnou oblast básnickovy tvorby. Obojí musíme přijmout, byť oddělení veršů určených dětem od ostatních žánrů je důsledek našeho nazírání na umění (Sládek by nesouhlasil), nikoli jejich inherentních vlastností. Ohlasová poezie pak byla vyloučena z kvalitativních důvodů, rozhodla „přežilost ohlasové poezie převažující ve Starosvětských písničkách a ještě více ve Směsce“ (II/369). Vydavatelé totiž chtěli „vyzdvihnout v jeho poezii hodnoty trvaleji platné“ (I/339). Díky tomu alespoň mohly (a musely) být samostatně vydány *Jiné písně*, které Sládek vždy přiřazoval ke *Starosvětským písničkám*. Do tisku jim

pomohl jejich „subjektivně lyrický ráz“ (II/370). Jak je z celého Komentáře patrné, vydavatelé upřednostňují poezii intimní, reflexivní a meditativní před jinými žánry. O tom, které cykly budou do edice zařazené, tedy nerozhodovala literární historie (která by oba ohlasové nemohla vynechat), ale literární kritika (vycházející vstříc dobovému i osobnímu vkusu). Nezbyvá nic jiného, než vydavatelům držet palce, aby při dnešním zvýšeném zájmu o lidovou tvorbu nedošlo k rehabilitaci ohlasové poezie. Zůstává zde však ještě problém s *Novými selskými písněmi*. Ty mají „převážně ohlasový charakter“ (II/351) a představují „pozdní návrat k venkovským motivům a ohlasovým popěvkům“ (II/377). Jsou vydány, neboť obsahují i „básně navazující na meditativní polohu *Selských písní*“ (III/416). Jelikož však i ve *Starosvětských písničkách* byla nalezena řada „z neosobní stylizace ohlasů se vymaňujících čísel“ (II/372), vzniká otázka, kolik procent takových básní musel cyklus obsahovat, aby byl uznán za hodna vydání.

Edice zřetelně ukazuje, jak jinak dnes pojmáme poezii než vydávaný autor. Ten své dílo uspořádal téměř výhradně chronologicky bez ohledu na rozdílnost žánrů. Stejným způsobem koneckonců postupoval i dříve a později, když do jedné knihy umisťoval z dnešního pohledu různorodé cykly. Vnímá je jako homogenní, což není nepochopitelné, uvědomíme-li si například příbuznost jeho poezie pro děti a o dětech nebo *Selských písní* a ohlasů či ideovou souvislost *Selských písní* a *Českých znělek*. Zmíněnou redukci by Sládek asi chápal jako ochuzení, stejně ji může vnímat i současný čtenář.

Zdá se tedy, že koncepce edice nebyla předem zcela přesně promyšlena. Potvrzují to i Errata k prvním dvěma svazkům, která jsou umístěna na závěr svazku třetího. Ta mimo jiné mění datace sbírek, jak byly uvedeny na stránkách s mezitituly. Původně sem byla data přenesena ze *Spisů básnických*. Sládek je tam však umisťoval značně nejednotně – někdy šlo o datum vydání, jindy vzniku básní a občas datace zcela chyběla. Errata až takto dodatečně opravují či doplňují mezitituly jednotně rokem vydání sbírky. Respektive rokem, který je na prvním vydání sbírky uveden – toto poopravení formulace je nutné kvůli *Selským písním* a *Českým znělkám*. Ty vyšly poprvé roku 1889, ač toto vydání bylo datováno 1890. Současná edice v mezititulu uváděla původně letopočet 1889, Errata ho mění na 1890 – tedy rok prvního vydání na rok, do něhož je toto vydání datováno. Problematické je, že v roce 1890 se objevuje i v nadpisu příslušné kapitoly Komentáře (II/348). Vydavatelé přitom skutečný rok vydání znají, jak v Komentáři, tak v Ediční poznámce jej několikrát zmiňují. Proč tedy tato datace? Milan Jankovič ve své monografii preferoval druhé rozšířené vydání *Selských písní* z roku 1890, které „přineslo básně trvale potom *Selské písně* reprezentující“ (Josef Václav Sládek. Praha 1963, s. 47), a považoval je za první úplné. Tento soud je jistě oprávněný, nic však nemění na faktu, že kniha vyšla poprvé roku 1889. Druhý cyklus – *České znělký* – pak

byl kompletní již v tomto prvním vydání; Komentář jej v příslušné podkapitole přesto datuje do roku 1890 (II/365).

Errata opravují samozřejmě i chyby prvních dvou svazků, byť ne všechny. Bohužel je potřeba říci, že v některých chvílích má čtenář pocit, že vydání bylo připravováno nedbale a že snad vůbec nebyly provedeny korektury. Edice obsahuje chyby, které bijí do očí natolik, že i při zběžných korekturách by byly musely být odhaleny a opraveny. Asi nejsměšnější z nich nacházíme na přebalu a v hlavním titulu prvního svazku, kde je název sbírky *Na prahu ráje* tištěn s malým počátečním písmenem. Na s. 106 je Sládkovo věnování sbírky *Jiskry na moři* rodičům vzhůru nohama. V Obsahu tohoto dílu chybí Komentář, Ediční poznámka a Vysvětlivky. Ve druhém svazku je sbírka *Sluncem a stínem* datována do roku 1875 (II/99), což nemá oporu ve *Spisech básnických* ani kdekoli jinde, s výjimkou lidské nepozornosti. V Obsahu není dodržena zásada stejného typografického řešení nadpisů stejné úrovně. Jestliže to u sbírky *Ze života* pouze nevypadá hezky, *Jiné písně* a *České písně* se podle Obsahu stávají součástí knihy *Selské písně* a *České znělky*. (Zmínit se můžeme i o porušování jiných typografických zásad – například dělení slov na nevhodných místech či v nevhodném množství –, která poukazují na současný úpadek knižní kultury, zvláště když se objevují v takové prestižní ediční řadě. Obávám se ovšem, že se stejnými nedostatky bude vysázena i tato recenze.) Chyby podobného druhu se nalézají i ve svazku třetím, například neodsazení verše, který odsazen být měl (III/160), nebo sazba básní in continuo (III/202–203), ačkoli běžně je nová báseň umístována na nové stránce. Pikantní je, že Errata, chtějíc doplnit chybějící apostrofy, produkují novou tiskovou chybu: „postoj nevyklučující ovšem hluboký cit, ale dojísta **kouzlo apartnostię** [m. ...kouzlo apartnosti]“.

Kromě takových přehlednutí by šlo diskutovat i o některých edičních zásadách a jejich uplatňování. Pomiňme pochybnost o tom, zda je správné stírat z textu patinu úpravou pravopisu podle současné normy (nenarušuje-li to jeho zvukovou realizaci). Editoři tvrdí: „Do složitě, často víceznačné, různorodé a expresivní Sládkovy interpunkce, zároveň však podléhající formálním záležitostem verše, jsme v nutných případech zasáhli věcně či normativně, pokud možno s oporou v předchozích vydáních.“ Jak to vypadá v praxi? Sládkova interpunkce ze *Spisů básnických*: „[...] a tedy spi ten dlouhý, věčný sen / tak, jak spí dítě –“ (*Spisy básnické* I/108) byla opravena na: „[...] a tedy spi ten dlouhý, věčný sen, / tak jak spí dítě –“ (I/149; v prvním vydání *Jisker na moři* byla čárka na obou místech). Podle současných *Pravidel českého pravopisu* jde o preferovanou variantu, nikoli však jedinou možnou (§115). Řešení ze *Spisů básnických* není ani podle současné normy chybné; přesto bylo upraveno, a to bez ohledu na fakt, že tím byla změněna také zvuková realizace verše. Naopak Sládkovo „Papů“ je tištěno jako „papů“. Oprava velkého písmena na malé je v

pořádku, jde o apelativum, třebaže jej Sládek chápal jako proprium: „»Papů«, indiánské jméno jako naše: Mimi, děťátko“ (*Spisy básnické I/25*). Mělo však dojít k další opravě, neboť znak „ů“ nepatří do slova cizího původu; správně tedy má být tištěno „papů“.

Výše uvedené výhrady neznamenají, že by tato edice Sládkova díla byla bezcenná.

Vydavatelé odvedli při její přípravě kus práce, záslužně seznamují čtenáře s texty Sládkových básní a sbírek i s jejich variantami; jen škoda mnoha takových zbytečných chyb, způsobených pravděpodobně nedostatečnou pozorností v závěrečné fázi příprav vydání. Ocenění si zaslouží syntetizující a poučený Komentář, který pojednává o okolnostech vzniku sbírek, objasňuje jejich strukturu a registruje jejich kritická přijetí. Nesouhlas vyjadřuji jen s Jankovičovou interpretací Sládkovy víry jako jednoznačně víry křesťanské a z toho plynoucí slovní spojení „Sládek-křesťan“ (III/433). Sládek byl jistě hluboce věřící člověk, hledal však a (snad) nacházel svou vlastní osobní víru. Na křesťanství mu – soucitnému – nevyhovovala představa věčného zatracení. I když často využíval křesťanské symboliky a motiviky, preferoval až nekřesťansky Boha milosrdného před Bohem spravedlivým. To je také příčinou, proč ve sbírce *V zimním slunci* hledal inspiraci až u staroperského proroka Zaratuštry, podle jehož učení bude navěky zatracen pouze ten zlý z obou bohů (Ahriman), žádný člověk. Nakonec i M. Jankovič si všímá, nejen kolik pochybností ohledně víry a vyznání se nachází ve Sládkově poezii, ale také například toho, že ve svých *Písniích smutečních*, inspirovaných žánrem písní o posledních věcech člověka, autor upouští od „líčení hrůz pekelných“ (III/432). Neodpustím si ovšem přetisknout, jak Vysvětlivky objasňují postavu Ahrimana: „*Ahriman* – princip zla ve vesmíru, satan v zoroastrianismu, náb. Parsů, protichůdných Ahura Mazdovi (*Ormuzdovi*, u Sládka *Ormuzovi*“ (III/468). Označit Ahrimana za satana znamená učinit ze Zaratuštrova dualistického náboženství židovsko-křesťanský monoteismus. (Pozoruhodná je i jazyková stránka tohoto citátu: ze zoroastrismu se stal zoroastrianismus, adjektivum „protichůdných“ se shoduje se slovem „Parsů“, ačkoli tvoří skladební dvojici se jménem „Ahriman“.)

Zdeněk Smolka

Česká literatura 2006/5